

Sekce č. 4

Úkoly sociologie v řízení a prognózování sociálních procesů

(Zprávu připravil člen korespondent ČSAV Jaroslav Kohout, děkan fakulty řízení Vysoké školy ekonomické, Praha)

V úvodním slově J. Kohouta bylo poukázáno na skutečnost, že ve všech hlavních referátech přednesených na plenárním zasedání již byla věnována široká pozornost úkolům, které se očekávají od sociologů v příštích letech při rozvíjení prognostických prací, plánování sociálního rozvoje a řízení sociálních procesů.

Strategické cíle sociálního rozvoje socialistické společnosti jsou formulovány v programu komunistické strany a konkretizovány pro každou historickou etapu jejími sjezdy.

Jak ukazují závěry XVI. sjezdu KSČ, strategický cíl vytvoření beztržní komunistické společnosti je realizován dalším rozvojem vyspělé socialistické společnosti, což zahrnuje růst vedoucí úlohy dělnické třídy a její strany, odstraňování podstatných rozdílů mezi městem a venkovem, duševní a fyzickou prací atd.

Z hlediska řízení těchto sociálních procesů jde zejména o cílevědomou regulaci přeměn sociální struktury socialistické společnosti.(1)

Strategický cíl vytváření socialistického způsobu života zahrnuje rozvoj základních sociálních aktivit a přejímání vzorů způsobu života dělnické třídy (internacionalismus, kolektivismus) všemi ostatními vrstvami a sociálními skupinami socialistické společnosti. Z hlediska řízení těchto sociálních procesů je zvlášť významný proces přeměny práce v první životní potřebu členů socialistické společnosti a správné řízení ideologické práce.(2)

Strategický cíl dosažení harmonického rozvoje osobnosti zahrnuje vytváření podmínek zajišťujících rozvoj psychických i fyzických schopností každého člena socialistické společnosti.

Z hlediska řízení sociálních procesů je zde aktuální řízení výchovně vzdělávací soustavy a cílevědomá péče zejména o rozvíjení osobnosti mladých lidí.

V této souvislosti vymezuje strana řadu závažných úkolů i společenským vědám — včetně sociologie. Výslovně jsou formulovány požadavky vytváření poznatkovou základnu i metodologii umožňující programové práce i praktické řízení sociálních procesů. To je výrazem marxistického pojetí těchto procesů. Pro marxisty nejsou sociální procesy jen mechanickým odrazem vědeckotechnického rozvoje. Odmítáme teorie živelnosti, podle nichž společenský rozvoj pouze samočinně následuje rozvoj výrobních sil. Práce Marxovy i Leninovy dostatečně prokázaly aktivní roli subjektu, dialektiku uvědomělé aktivity lidových mas vedených stranou, které jsou s to měnit i objektivní

(1) Blíže k těmto otázkám viz například *K teorii socialistického společenského řízení*. Praha, Horizont 1980.

(2) Blíže například Afanasjev, V. G.: *Vědecké řízení společnosti*. Praha, SPN 1977.

podmínky. Po vítězství proletářské revoluce význam ekonomického a sociálního řízení v revolučně přeměnné praxi lidí silně vzrůstá.

Za socialismu jde stále více o to, aby ani sociální procesy neprobíhaly živelně, aby byly skutečně vědecky řízeny ke stranou stanoveným cílům. Jinak lze sotva docílit efektivnosti, jinak je těžko zajistit potřebné tempo rozvoje společnosti, jinak se společenská aktivita nemusí soustředit na hlavní článek té které etapy vývoje

Stojí za povšimnutí, jak s. Brežněv při svém pobytu u nás formuloval hlavní úkoly XXVI. sjezdu KSSS a XVI. sjezdu KSČ: „Pro nás všechny — řekl — je hlavní fronta ekonomická. A zde se všechno soustřeďuje na nutnost pozvednout efektivnost výroby, zvýšit úroveň řídicí práce a naučit se lépe hospodářit. Můžeme říci, že to je společný závěr našich sjezdů“. (3)

Je třeba si uvědomit vazby mezi ekonomickými výsledky a vnitřní situací v každé zemi, mezi ekonomikou a zahraniční politikou, mezi ekonomickou silou určité země a její obranyschopností, abychom pochopili hloubku jeho slov.

Ostatně pro společenskovědní pracovníky je nepochybně velmi významná i teze, kterou s. Brežněv vyslovil na XXVI. sjezdu KSSS v souvislosti s otázkami formování nového člověka: „Úspěch při výchově je zajištěn jen tehdy, opírá-li se o pevný základ hospodářské a sociální politiky“. (4)

Připomeňme si i kritická slova, která adresoval na XXVI. sjezdu KSSS společenskovědní frontě, když řekl: „Avšak zdaleka ne vše na poli společenských věd vyvolává uspokojení. Dosud nebyla překonána tendence scholastického teoretizování, o čemž se mluvilo na XXV. sjezdu. Filozofové velmi často raději dokazují dokázané místo toho, aby zdůvodňovali *nové jevy života* (podtrhl J. K.). Mnoho dosud nevyřešených problémů se nahromadilo v politické ekonomii socialismu. Více pozornosti vyžadují sociální důsledky vědeckotechnické revoluce. Je třeba zevrubněji a odvážněji analyzovat jevy politického života společnosti. Nedostatečně se zkoumá veřejné mínění“. (5)

Povšimněme si, že s. Brežněv kritizuje scholastické teoretizování u celé fronty společenských věd. A právě tak se jí celé týkají i slova o tom, že se nahromadilo mnoho neřešených problémů, že tedy chybí teoretické zvládnutí právě nových jevů, které život v prudce se rozvíjející socialistické společnosti denně přináší. Je zcela zřejmé, že slova s. Brežněva se týkají i našich problémů.

To potvrzují i základní dokumenty XVI. sjezdu KSČ. Soudruh Husák ve zprávě ÚV KSČ předně ocenil obětavou práci vědců i některé mezinárodní úspěchy, ale zároveň ukázal, že neodpovídají našim potřebám a možnostem: „Málo se zatím udělalo pro koncentraci sil k řešení klíčových otázek naší společnosti... k nejdůležitějším úkolům v oblasti společenských věd bude v příští pětiletce patřit výzkum aktuálních otázek výstavby rozvinuté socialistické společnosti v ČSSR. Rozvoj společenských věd se neobejde bez tvůrčích diskusí, kritického ovzduší, bez smělého hledání a zejména zásadového stranického přístupu“. (6)

Ve *Zprávě o hlavních směrech hospodářského a sociálního rozvoje ČSSR na léta 1981–1985* s. Štrougal zdůraznil, že jednou z hlavních front teorie a praxe v budoucích letech budou u nás otázky řízení, včetně řízení sociálních procesů: „Úspěšné naplnění programu hospodářského a sociálního rozvo-

(3) Rudé právo 10. IV. 1981, s. 1.

(4) Rudé právo 24. II. 1981, s. 6.

(5) Rudé právo 24. II. 1981, s. 7.

(6) Rudé právo 7. IV. 1981, s. 5.

je v letech 1981—1985 v rozhodující míře (podtrhl J. K.) závisí na úrovni a činnosti řídicí práce všech stupňů“.[7]

V dokumentu *Hlavní směry hospodářského a sociálního rozvoje na léta 1981—1985*, který byl sjezdem přijat, se pak explicitně zdůrazňuje úloha pracovních kolektivů: „Zkvalitňovat péči o pracovní kolektivy, prohlubovat plánování jejich sociálního rozvoje“.[8]

V diskusi na XVI. sjezdu vystoupil předseda ČSAV akademik B. Kvasil, který ukázal, že se od společenských věd očekávají práce a výzkumy, jichž strana mohla využívat k programovým činnostem.

Jak je zřejmé, jednou z hlavních front, již bude věnovat systematickou pozornost i naše sociologie, je řízení a plánování sociálních procesů. To je realizovatelné jen v úzké vazbě na řízení a plánování celé ekonomiky. Ukazuje se předně, že je třeba rozšířit časový horizont až na rok 2000, což zesílí poptávku po dlouhodobých sociálních prognózách.

Řízení, plánování a prognózování sociálních procesů vytyčil XVI. sjezd naší strany jako mimořádně aktuální a dlouhodobě platný úkol před naší společenskovědní frontou. Proto jsme je právem zařadili k jednání do zvláštní sekce. A zřejmě ne náhodou právě do této sekce směřovalo i 80 přihlášených svědčících o objektivní potřebě řešit teoretické i metodologické otázky sociálního řízení, sociálního prognózování a plánování.

* * *

Jednání sekce se v první části soustředilo na teoretické a metodologické otázky řízení sociálních procesů, v druhé potom na aplikaci teorie a metod sociálního řízení, a to zejména v praxi sociálního plánování ve VHJ a podnikách, městech a v některých specifických oblastech.

Jednání první části otevřela vystoupení představitelů základního výzkumu. Dr. ing. František Kutta, DrSc. (Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV, Praha) informoval o celé šíři výzkumné práce v této oblasti realizované v uplynulých letech v ústavu i v mezinárodní kooperaci s akademii věd v socialistických zemích a charakterizoval i hlavní publikace, které byly výsledkem této široce založené spolupráce, probíhající pod jeho vedením. Dále uvedl, že výzkum plánování a prognózování sociálních procesů byl založen již před lety. Zkoumaný společenský objekt je charakterizován dnes novými podmínkami rozšířené reprodukce, kdy zejména dochází k vyčerpávání energetických a surovinových zdrojů, odtud ke zvyšování cen, jemuž se čelí snižováním energetické a surovinové náročnosti i objevováním nových zdrojů. V technice se od prosté mechanizace postupuje k automatizaci a kybernetizaci řídicích systémů až k automatizovaným systémům řízení. Tím se zvyšuje úloha vědy, roste úloha lidského faktoru. Sociální plánování tedy vzniká z objektivních podmínek a v teorii vychází z filozofického odkazu klasiků, kteří odmítali voluntaristické koncepty řídicího subjektu, kritizovali klasické pojetí absolutního samovývoje hmoty, ústící ve fatální podřízení řídicího subjektu přírodnímu automatismu, a zdůraznili revoluční význam společenské praxe.

V průběhu výzkumu byly rozpracovány Leninem formulované hlavní principy plánování a řízení společenských procesů, zejména se vycházelo z teoretické organizace práce a socialistické racionalizace. Na základě Gastéva „lidského inženýrství“ a v protikladu k Taylorově koncepci „Scientific Management“ vznikla idea komplexní péče o pracující, dnes aplikovaná v s

(7) Rudé právo 8. IV. 1981, s. 5.

(8) Rudé právo 15. IV. 1981, s. 16.

ciálním plánování. „Komplexní péče“ nebyla ovšem sovětskými teoretiky nikdy chápána v buržoazně charitativním smyslu, nýbrž ve smyslu dosahování cílové funkce socialismu, dosahování socialistického životního způsobu. Potvrzení těchto tezí lze najít i v ekonomické oblasti. V této souvislosti autor uvedl:

Teorie inovací dospěla k poznání, že inovační cyklus věda—technika—výroba je nutno rozšířit o fázi užití, kde se v podobě nerealizované produkce ztrácí velká kvanta lidské práce. Na růst ekonomické efektivity v této sféře působí celá řada neekonomických faktorů sociálních, demografických a ekologických.

V teorii efektivity byla konkrétními rozborů zjištěna klesající vypovídací schopnost ekonomických ukazatelů efektivity v důsledku narůstání role subjektivního faktoru, ale i řady faktorů přírodních. V současné době je z hledisek celospolečenské, sociální efektivity kritizována i vypovídací schopnost takových ekonomických agregátů, jako je národní důchod, který neobráží přínos neproduktivních služeb, jejichž role v tvorbě společenského blahobytu neustále vzrůstá. Zároveň tento ukazatel neobráží míru rozšířené reprodukce přírodního potenciálu ani vliv řady sociálních faktorů na společenskou efektivity. Znova byl zdůrazněn přístup klasiků ke společenskému rozvoji jako optimalizaci vztahů mezi zákonitostmi přírody, z níž člověk čerpá zdroje společenského bohatství, a zákonitostmi společenskými, založenými na vývoji subjekt-objektového vztahu.

Tak se kromě rozvoje úzkého pojetí sociálního plánování jakožto části plánovacího systému formovalo i široké pojetí sociálního plánu jako celospolečenského, sociálně ekonomického plánu, zahrnujícího všechny podstatné stránky a zdroje společenského rozvoje v jeho vztahu k tvorbě životního prostředí. K tomuto pojetí podstatně přispěla teorie optimálního, dlouhodobého plánování, rozvinutá sovětskou matematicko-ekonomickou školou. V současné filozofické diskusi k metodologii vědního systému se výrazně precizuje vztah mezi obecným a zvláštním ve společenském rozvoji, kde na jedné straně musí věda hluboce pronikat a analyzovat specifika jednotlivých přírodních a společenských subsystémů a na druhé straně komplexně vědecky zevšeobecňovat vazby mezi nimi v komplexním celostním vyjádření. To se odráží v teorii plánování tak, že globální plánové modely jsou precizovány na základě systému dílčích modelů, majících svůj odraz v konstrukci systému programů a perspektivních, střednědobých a krátkodobých realizačních plánů.

Toto poznání se odráží v celé organizaci a strategii výzkumu plánování sociálních procesů cílevědomým postupem od užšího k širšímu pojetí. Na jedné straně konkretizace sociálních plánů v rámci podniků a územních celků vytváří rozsáhlou experimentální základnu pro badatelský výzkum, na druhé straně je abstraktní modelování plánových systémů globálním vodítkem pro transformaci abstraktních vědeckých představ do společenské praxe.

Tato transformace není myslitelná bez postižení celého inovačního cyklu — od základního výzkumu přes aplikovaný výzkum, až po sféru difúze inovací (reprezentovanou výukou ve speciálních kurzech, expertizou směrem k rozhodovací sféře a poradenskou činností směrem k bezprostřední praxi). Tento proces proudění inovací musí mít i svou zpětnou informační vazbu, v níž společenská praxe je experimentálním objektem pro vědecký výzkum.

Rozvoj teorie a praxe sociálního plánování je spjat s budováním informačních základny, zahrnující jak systém sociálních indikátorů, tak modelování sociálních procesů i využití Automatizovaných systémů řízení.

Jde především o vytvoření jednotné soustavy sociálních indikátorů, umožňující i mezinárodní komparace, tvorbu ukazatelů plánování a prognózování

sociálních procesů, vytvoření normativů základny. Řešení těchto úkolů je předpokladem řešení problematiky sociální efektivity.

Při rozvíjení modelování sociálních procesů je nutno transformovat modelové představy do konkrétní úrovně projektování sociálně ekonomických systémů. Jde o to postupně vytvářet a zdokonalovat systém plánovaných modelů postihujících hlavní stránky společenské reprodukční dynamiky.

Pokud jde o ASŘ, je nutno dlouhodobě sledovat vytvoření komplexního automatizovaného systému řízení. Autor upozornil na rozpor mezi determinismem plánových modelů, založených na skalárních kritériích, a stochastickým charakterem rozvoje společenské reality. Přecenění plánu vede k jeho nereálnosti, nedocení ekonomického mechanismu k uvolnění živelnosti hodnotového zákona. Konečně se autor zabýval sociální prognózou, která odráží úroveň celého vědeckého poznání. Za rozhodující je třeba považovat úroveň vazeb mezi vědeckotechnickou a sociálně ekonomickou prognózou. V sociální sféře je zvláště důležitá kombinace prognostických metod, významný je také podíl heuristických a intuitivních metod. I zde se institucionální základna teprve vytváří.

Kvalita plánovacího a řídicího systému hraje v řešení problémů sociálního plánování a prognózování velkou roli a ve značné míře rozhoduje i o tempu a efektivitě rozvoje socialistické společnosti.

Doc. dr. *Ladislav Písa*, CSc. z Ústavu filozofie a sociologie SAV, Bratislava, se zabýval *teoretickými a metodologickými otázkami efektivity a kvality společenské spotřeby*:

Po úspěšné etapě extenzivního rozvoje přišlo období zpomaleného růstu. Pro extenzivní rozvoj již nebyly podmínky, na intenzivní jsme nebyli připraveni, což se projevovalo v nedostatečném řízení a organizaci. I v této etapě rostla společenská spotřeba (důchod, přídatky na děti). Má-li být uvedena do souladu společenská spotřeba a zdroje, musí být realizována určitá opatření: nebudou se rozšiřovat oblasti neplacených služeb.

Je nesprávné se domnívat, že zpomalení tempa přírůstku povede automaticky k hospodárnějšímu využívání zdrojů. Podstatná je otázka; jak dále zvyšovat efektivnost společenské spotřeby. Lidé jsou rozdílní, z objektivních i subjektivních důvodů mají pro ně jednotlivé složky společenské spotřeby nesterýlný význam.

Společenská spotřeba představuje základní nástroj sociální politiky strany a státu. Dynamika společnosti, rodiny, jednotlivců vede i ke změnám v motivaci, ve spotřebě (oděv, bydlení). V dalším řešení sociálních problémů lidí půjde o prohlubování a rozšiřování individuálních opatření. Orgány správy však upřednostňují skupinová opatření.

V roce 1981 se celková suma na společenskou spotřebu v ČSSR rovnala 149,8 miliardám Kčs. Z toho největší položku tvořily důchody ze sociálního zabezpečení (44 miliard), dále školství (24,4 miliardy), zdravotnictví (22,5 miliard).

Již tato čísla prokazují význam efektivity v této oblasti.

Statistika se zabývá hromadnými jevy a málo může pomoci řešit kvalitativní stránky jevu. Údaje o počtu lékařů na počet pacientů například nejsou ukazatelem kvality lékařské péče. Ve sféře společenské spotřeby lze užít jen v omezené míře či vůbec nelze užít ekonomické ukazatele efektivity. Bez hlubšího poznání kvalitativního stavu věcí nelze vytyčit program zefektivnění společenské spotřeby.

Závěrem autor upozornil, že při vzpomínuté již dynamičnosti sociálního terénu nelze vytvářet hypotézy „vůbec“ a neměnné ukazatele. Hledání efek-

tivnosti spočívá mimo jiné ve stálé konfrontaci fungování jednotlivých institucí s potřebami a názory lidí i celé společnosti při respektování té skutečnosti, že společnost prochází neustálým procesem změn.

Některými principy a směry dalšího rozvíjení soustavy plánovitého řízení sociálního rozvoje se zabýval ve svém vystoupení ing. Miloš Nebeský, CSc. (Československý výzkumný ústav práce a sociálních věcí, Praha). Zdůraznil zejména význam uplatnění vedoucí úlohy strany a principu demokratického centralismu i při budování soustavy sociálního plánování. Základem pro plánování a řízení sociálních procesů, jevů a vztahů je sociální program strany, tvořící nedílnou část celého programu strany. Od jeho hlavních cílů nutno odvozovat a dále konkretizovat cíle sociálního rozvoje v resortech, VHJ, podnicích i v územních celcích. To umožní zaměřit sociální rozvoj každého článku řízení v souladu s celospolečenskými zájmy. Rozvíjení principu demokratického centralismu předpokládá rozvíjet i v sociálním plánování metody vsřícného plánování jako projevu uvědomělosti a aktivity širokých mas pracujících.

Zdokonalování soustavy plánovitého řízení sociálního rozvoje vyžaduje využití celého systému plánovacích dokumentů. Sociální rozvoj musí být obsahem národohospodářských plánů (střednědobých i prováděcích), které jsou rozhodujícím nástrojem řízení. V souladu s charakterem a funkcí plánů tvoří jejich obsah pouze hlavní — podstatné a kvantifikovatelné — sociální aktivity a jejich kapacitní zajištění. Specifická funkce připadá komplexním sociálním programům, které by měly kvantitativně i kvalitativně postihnout všechny procesy, jevy a vztahy v dané oblasti sociálního rozvoje ve vzájemných vazbách. Zvláště je třeba rozvinut teorii a praxi sociálního prognózování, umožňující variantně rozpracovat dlouhodobé záměry sociálního rozvoje. Pozornost si zaslouží i zdokonalení principů financování sociálního rozvoje. V dané etapě vývoje společnosti se jeví účelné spojovat realizaci vyšších, relativně zbytných sociálních potřeb s principem zásluhovosti, a to jak ve vztahu k jedinci, tak i kolektivu či jiné sociální skupině. Financování těchto potřeb je třeba odlišit od úhrady těch, které tvoří základní sociální jistoty a jsou nutné k zabezpečení odpovídajících pracovních podmínek apod.

V další části vystoupení se M. Nebeský zabýval některými otázkami pojetí sociální sféry společnosti z hlediska vymezení obsahu sociálních plánů, programů a prognóz. Uvedl, že v teoretických pracích na toto téma, ale i v závěrech XXVI. sjezdu KSSS, se jako hlavní cíl sociálního rozvoje zdůrazňuje „stírání podstatných rozdílů mezi třídami a sociálními skupinami“. Z toho lze odvodit i potřebu změnit a podstatně prohloubit obsah sociálních plánů, programů a prognóz. Plánovat sociální rozvoj pouze v jedné dimenzi (například jako rozvoj závodního stravování, zlepšování pracovního prostředí apod.) již nestačí, neboť tím není postižena jeho vlastní podstata a cíl. Uváděné „sociální“ aktivity jsou ve své podstatě kategoriemi ekonomického rozvoje, neboť směřují k naplnění základního ekonomického zákona socialismu. Postižení podstaty sociálního rozvoje znamená pojmout jeho plánování a programování jako určitou matici, jejíž jednu rovinu tvoří příslušné aktivity a druhou rovinu jejich promítnutí do sociálně třídní struktury. Sociálně plánovat v tomto pojetí znamená předem pomocí plánu určovat jaký bude podíl jednotlivých tříd, sociálních vrstev a sociálních skupin v jejich nejširším slova smyslu na tvorbě a rozdělování národního důchodu. Plánovitě řízení sociálního rozvoje se tak stane účinným nástrojem pro naplňování hlavního cíle výstavby socialistické společnosti — vytvoření sociálně stejnorodé společnosti jako předpokladu všestranného rozvoje člověka.

Referát dr. *Miroslava Pittnera*, CSc. z Ústavu pro filozofii a sociologii ČSAV, Praha (zaslaný sjezdu) byl věnován *filozofickým aspektům řízení sociálních procesů*. Ukázal, že předpokladem adekvátního řešení otázek řízení v nynějších podmínkách je dialektická analýza řídicích procesů, umožňující vytvořit dostatečně jasný obraz o celém systému řízení společnosti, o jeho objektivní stránce i subjektivních činitelích.

K nejvýznamnějším oblastem celospolečenského systému plánovitého řízení nesporně patří politické řízení, pro něž byly v rozvinutém socialismu vytvořeny všechny podmínky, aby se mohlo realizovat jako skutečné vedení.

Základní větev, jádro řízení za socialismu, tvoří vedení, které se realizuje po stranické linii. Vedoucí úloha komunistické strany, opírající se o vědu a velikou sílu zobecněné zkušenosti lidu, patří k nejdůležitějším předpokladům vědeckého řízení socialistické společnosti.

Druhou větev, pomocí níž se uskutečňuje vedení společnosti, tvoří činnost státu a státních orgánů. Jejich hlavním úkolem je konkrétně rozpracovávat a zabezpečovat linii výstavby rozvinuté socialistické společnosti stanovenou stranou pro jednotlivé oblasti společnosti — národní hospodářství, státní správu, vzdělání, zdravotnictví, kulturu, obranu země — a pečovat o to, aby se společnost proporcionálně vyvíjela jako celistvý, dynamický systém.

Třetí větev, která s rozvojem socialismu neustále sílí a upevňuje se, představuje vedení realizované nestátními organizacemi. Tento typ patří k přednostem socialistického systému řízení, k jeho kvalitativně novým, skutečně lidovým a demokratickým stránkám. Uskutečňuje se činností celospolečenských, zájmových organizací — ROH, SSM, ČSTV, ČSSŽ, Svazarmu a dalších organizací. Tyto organizace umožňují rozvoj a realizaci bohatých zájmů pracujících, významně přispívají k plnění celospolečenských úkolů a zvyšování podílu lidu na řízení a správě společnosti.

Ze stručného nástinu je patrné, že adekvátní výzkum systému řízení jako složitého, mnohdimenzionálního, celostního sociálního jevu nemůže být záležitostí jedné vědy — kybernetiky, filozofie či sociologie — ale musí se opírat o celé spektrum věd — přírodních, technických i společenských, které jsou s to v úzké interakci odhalit jeho obecné i specifické stránky.

Mgr. *Ján Stena*, CSc (katedra marxisticko-leninské sociologie fakulty Vysoké školy politické ÚV KSČ, Bratislava) vystoupil k otázce *marxisticko-leninského vymezení podstaty společenské kontroly pracujících za socialismu*.

Teoretické studium společenské kontroly za socialismu si vynucuje jednak praktická potřeba výstavby v naší zemi, jednak snahy buržoazní sociologie o dezinterpretaci jejího pojetí. Zdroje legitimitnosti jednotlivých druhů kontroly za socialismu jsou socialistická státnost a reprezentace mas v čele s dělnickou třídou vedenou komunistickou stranou i společenskými organizacemi. Existuje institucionální a společenská kontrola. Společenská kontrola vyrůstá z iniciativy pracujících mas. Je masová, dobrovolná a přímá.

Společenská kontrola má seberegulační charakter. Přispívá k ochraně celospolečenských zájmů. Představuje frontu zápasu za sociální normy a hodnoty, reprezentující dosažený společenský pokrok a zároveň prosazování nového. V jejím čele stojí komunistická strana.

V. I. Lenin považoval kontrolu za nejlepší školu účasti na řízení.

Téměř v každém vystoupení věnovali účastníci sekce značnou pozornost otázkám prognózování. Speciální referát — *Hranice společenských prognóz* — orientoval tímto směrem dr. *Emil Mleziva* z Výzkumného ústavu dopravy, Praha. Upozornil především, že hodnocení pravdivosti prognózy je závažným problémem.

Její průkaznost není časově shodná s jejím vyslovením a její kvalita v době vzniku je založena na jiných kritériích, než je pravdivost či shoda se skutečností. Do doby, než se prognóza naplní či nenaplní, jsou hlavními kritérii její kvality možnost a pravděpodobnost naplnění a z praktického hlediska i míra, v níž umožňuje rozhodování.

V logickém sledu je možno vyjádřit faktory fakultativně i reálně omezující poznání budoucího vývoje následujícím výčtem:

1. *Charakter prognózy obecně a sociální prognózy zvláště.* Nemožnost kontroly vztahu mezi realitou a výpovědí o ní, omezená možnost experimentu jako prvořadého nástroje vědeckého poznání a časově vzdálená verifikace celého poznávacího procesu a jeho výsledků.

2. *Obsah prognózy.* Ve společenské sféře budou prognózy tendovat k vyšší míře neurčitosti než například ve sféře technického vývoje. Avšak i uvnitř společenské sféry téma prognózy ovlivňuje její určitost a pravděpodobnost.

Mnohem méně určité jsou však prognózy, které se týkají chování lidí, zejména v oblasti kultury, životního způsobu, hierarchie hodnot.

3. *Časový dosah prognózy.* Obecně je přijímána logická zásada, že časem vzrůstá neurčitost prognóz. Teoretici proto časově omezují prognózy na několik desítek let, praktici jsou zpravidla ještě skromnější.

4. *Rozsah prognózy ve vztahu ke společnosti a jejím částem.* Celosvětový válečný konflikt — druhá světová válka — nepochybně zvrátil prognózy vývoje společností, které jej nevyvolaly, popřípadě se ho ani přímo nezúčastnily, přesto však jím byly ve svém vývoji podstatně ovlivněny.

5. *Rozsah prognózy z hlediska předmětného (tematického).* Nelze předem tvrdit, že monotematické nebo dílčí prognózy jsou méně kvalitní než prognózy komplexní, předpokladem však je, že v obou případech bude přihlíženo ke všem relevantním činitelům, které mohou společenský vývoj ovlivnit.

6. *Funkce prognózy.* Není sporu o to, že funkce, která je prognóze přiřčena, má vliv nejen na její povahu, ale i na míru jejího použití.

7. *Použití prognostické metody a postupy.* Obecně lze konstatovat, že žádná z vypracovaných a používaných metod není natolik dokonalá, aby splňovala všechny požadavky pro společenskou prognózu. Teprve kombinací více metod lze dosáhnout v daných poměrech optimální úrovně.

8. *Autor (zpracovatel) prognózy.* Jestliže jsme nakloněni tvrdit, že každá činnost je ovlivněna jejím tvůrcem, pak o prognóze to platí zvlášť a o společenské prognóze ještě víc.

9. *Příjemce (adresát) prognózy.* V obou případech se uplatní subjektivní faktory jednak již v přístupu k prognóze samé (akceptace, větší či menší míra kritičnosti), jednak v její interpretaci.

10. *Aplikace prognózy.* Použití a optimální uplatnění prognózy je ovlivněno všemi předchozími faktory, a to subjektivními a objektivními.

Rozhodujícím kritériem kvality společenské prognózy i její hranice bude tedy konečný efekt, to znamená míra, v jaké prognóza přispěla k rozvoji společnosti, jejíž budoucností se zabývala.

Sociálnímu prognózování věnoval pozornost i doc. dr. *Gustav Motyka*, CSc., který však svůj příspěvek orientoval na velmi specifickou oblast — *prognózování vzdělání vojáků z povolání*.

Prognózy v socialistické společnosti jsou chápány jako organická součást řídicího procesu. Dr. *Lidmila Nestěrová*, CSc. [Institut řízení, Praha] upozornila na nutnost zabývat se v sociologické teorii i tou jeho částí, která stojí jakoby na opačném pólu — totiž *realizační částí*. Je dost rozšířeným omylem,

že gnozeologické postižení problému, jeho posouzení a formulace řešení je dostatečným zajištěním žádoucích změn. Existuje však řada bariér, včetně sociálních, které se staví v cestu realizace. Ani v této oblasti nelze ponechat vývoj živelným formám. Naopak: Zabezpečování účinné realizace úkolů se stává stále více jednou z klíčových otázek efektivnosti řízení, dokonce přímo kritickým článkem v řídicí činnosti vedoucích pracovníků. Problematika efektivnosti realizace úkolů v řízení se stává významným společenským problémem, který by se měl stát předmětem zájmu sociologie organizace a řízení i sociologie práce a podniku.

Vedoucí pracovník je v řídicí praxi chápán spíše jako rozhodovatel, projektant, resp. „myslitel“, a méně jako zabezpečovatel a realizátor.

Realizace úkolu vyžaduje jak zásah do psychiky (myšlení, percepce, kognice, motivace, rozhodování), tak i do jednání a konání řízeného subjektu.

Dosavadní výzkumy ukázaly, že k efektivní přípravě je nutná řada analýz — například analýza prostředků a nástrojů řídicího působení, analýza bariér realizace, analýza podmínek a situace, zejména však analýza sociálního a řídicího systému, obsahující analýzu zájmů, postojů a zvláště motivace účastníků realizace, a to u nadřízených orgánů i spolupracovníků mimo organizaci (například expertů, subdodavatelů apod.).

Efektivnost realizace závisí především na typu úkolu (míře jeho složitosti, inovace) a dále na zajištění příslušných podmínek.

* * *

Druhá část jednání sekce se orientovala na praktickou aplikaci sociologických poznatků a metodologie v řízení sociálních procesů a plánování sociálního rozvoje. Zahájil ji svým vystoupením ing. Jaroslav Berka z federálního ministerstva hutí a těžkého strojírenství, Praha. Upozornil předně na skutečnost, že v době zvýšeného společenského úsilí mobilizovat faktory intenzivního růstu národního hospodářství nabývá na významu *péče o kádrový, personální a sociální rozvoj pracovních kolektivů*. Spolu s energií a surovinami se člověk stává limitujícím faktorem dalšího společenského rozvoje. Přitom by bylo zjednodušujícím pohledem, kdybychom tuto skutečnost interpretovali jen v administrativních dimenzích jako „relativní nedostatek pracovních sil“. Lidé limitují další rozvoj především svými sociálními dimenzemi, nikoli jen svým počtem (což je jen měřítko nepřekračující pohled „plánovačské“ bilance).

S vědomím, že další společenský rozvoj je mimo jiné podmíněn i rozvojem člověka, vláda ČSSR do *Souboru opatření*, vydaného usnesením vlády č. 42/1980, pojala rozvoj kádrového, personálního a sociálního rozvoje jako podstatnou náležitost zdokonalování řídicích procesů. Řídicí systémy podniků a VJH již však nevystačí s pouhou empirií. Bez využití společenských věd, vědeckých metod a adekvátních informačních systémů nemohou řídicí pracovníci vypracovat potřebné programy a založit dlouhodobé pozitivní tendence v rozvoji lidského činitele výroby.

V ČSSR má v resortu hutnictví a těžkého strojírenství uplatnění sociologie a psychologie práce dlouholetou tradici. První poválečné sociologické výzkumy byly například ve Škodovce realizovány již v r. 1946, ve VŽKG již v letech 1948 a 1949. V resortu dnes pracuje 120 sociologů a psychologů na 35 pracovištích.

V poslední době rostou požadavky na činnost útvarů sociologie a psychologie do té míry, že se ukázalo nezbytné přistoupit k jejich metodické koordinaci tak, aby se zvýšila celková efektivnost práce psychologů a sociologů nejen pro potřeby vlastních organizací, ale i z hlediska resortního a středního

článku řízení. Přitom existují bohaté zkušenosti z této koordinace získané v Hutnictví železa, kde personální ředitel již v roce 1971 zřídil *Poradní sbor pro sociologii a psychologii*, který vydal řadu standardizovaných metodik pro podřízené podniky a organizoval koordinované výzkumy sociálního klimatu.

V současné době se připravuje zřízení *Poradního sboru pro sociologii a psychologii* na úrovni ministerstva. Jeho úkolem by — kromě koordinace činnosti v podřízených organizacích — byla i expertizní a konzultační činnost pro útvary ministerstva a výchovně vzdělávací působení na pracovníky útvarů sociologie a psychologie.

Dosavadní úsilí v rozvoji a aplikaci sociologických poznatků v řídicí praxi umožnilo formulovat i hlavní směry dalšího rozvoje poznatkové základny. Mezi nejzávažnější patří pět úkolů, které řeší resortní pracoviště aplikovaného výzkumu v Technicko-ekonomickém výzkumném ústavu hutnickém, zejména problémy dalšího rozvoje nástrojů programování a plánování kádrového, personálního a sociálního rozvoje, a to zejména vytvoření přiměřené informační soustavy, metodiky stanovení cílů a tvorby programů, modelování a normování sociální vybavenosti podniků.

Vedle toho resort koordinuje dalších 11 výzkumných úkolů, řešených jednotlivými výrobně hospodářskými jednotkami. Tak například k. p. Škoda Plzeň řeší problémy efektivnosti programů kádrového, personálního a sociálního rozvoje.

Poznatky resortu mohou být prospěšné zejména v otázkách

- psychologických předpokladů prevence nehodových dějů a rizika selhání ve zvláště náročných profesích
- sociologických a psychologických přístupů ke zpracování programů a plánů kádrového, personálního a sociálního rozvoje ve specifických podmínkách resortu hutnictví a těžkého strojírenství.

Teoretickým i prakticko-realizačním otázkám řízení sociálních procesů hospodářských organizací byl věnován referát doc. ing. Miloslava Tomšíka, CSc. z katedry ekonomické sociologie a psychologie fakulty řízení Vysoké školy ekonomické, Praha. *Sociální procesy* definoval jako aktivní a cílevědomou činnost společenských subjektů, která směřuje k realizaci určitých změn v materiálních podmínkách práce a života lidí, v třídně sociální struktuře společnosti i ve sféře duchovního života jedinců a sociálních skupin. Vedle tohoto širokého vymezení je však možné ještě další vymezení sociálních procesů v „užším slova smyslu“. Jedná se o sociální procesy probíhající ve společenské mezo i mikrostruktuře, které mají napomáhat k zajištění podmínek pro harmonický rozvoj osobnosti jedince a jednotlivých skupin a kolektivů. Lze je tedy definovat jako aktivní a cílevědomou činnost společenských subjektů směřující k dosažení žádoucích změn v sociální dimenzi společenské reality, jichž lze dosáhnout pouze na základě sladění a integrity individuálních, kolektivních i celospolečenských zájmů a vytvoření podmínek pro harmonický rozvoj jednotlivce, kolektivu a tím i společnosti jakožto celku.

V současné době se ve stále větší míře stávají předmětem sociálního plánování některé sociální procesy, při jejichž zkoumání a řízení je nezbytné využívat sociologické metodické přístupy. Jedná se především o tyto sociální procesy:

- a) získání kvalifikace potřebné pro výkon práce,
- b) proces adaptace na práci,
- c) ovlivňování pracovního výkonu a pracovní ochoty,
- d) procesy pracovní mobility.

Lze předpokládat, že příčiny, průběh a důsledky těchto sociálních procesů se budou u jednotlivých pracovních kolektivů lišit. Současně je třeba si uvědomit determinovanost těchto sociálních procesů řadou faktorů a činitelů. Jedná se o determinanty

- a) technické povahy,
- b) ekonomické povahy,
- c) politické povahy,
- d) právní povahy,
- e) organizační povahy.

Uvedené sociální procesy jsou řadou vazeb spojeny s dalšími sociálními procesy, a to zejména s

- řídicími,
- personálními,
- výchovnými.

Součástí *Souboru opatření* je i zavedení programování a plánování přípravy kádrů, personálního a sociálního rozvoje. Zaměření těchto programů a plánů zahrnuje i uvedené sociální procesy. Vytvářejí se tak předpoklady pro zvýšení míry perspektivnosti plánovitého řízení sociálních procesů a pro jeho integraci.

Kromě toho je nutné usilovat o prohlubování a prosazování vědeckého přístupu k plánovitému řízení sociálních procesů. Sociologické výzkumy a sociální analýzy jsou základem poznání a současně i prognózování vývojových tendencí týkajících se podmínek, příčin, průběhu a důsledků sociálních procesů, které jsou předmětem sociálního plánování.

Podnikovou praxí se přímo zabývaly dva diskusní příspěvky: Dr. *Alena Kolesárová* z n. p. Slovnaft, Bratislava, se zaměřila zejména na *mobilitní procesy*. V n. p. Slovnaft se řešení těchto otázek věnují systematicky již deset let. Na této bázi se autorka zabývala i úlohou sociologa v podniku. Jeho hlavním cílem je řešit disproporce ve fungování sociálního systému podniku. Proto musí nejen analyzovat příčiny jevů, ale být s to formulovat i návrhy řešení, které mají naději na realizaci teprve tehdy, jsou-li včleněny do systému řízení podniku. Často jsou i vysoce odborně fundované výzkumy externích týmů takto odloženy ad acta. Podnikový sociolog však zná svůj podnik i mechanismus jeho pohybu a dovede do něho lépe zasahovat.

V dalším autorka upozornila na nutnost unifikace sběru dat, která je významná i pro komunikaci navenek a vůči vyšším složkám řízení. Také sociální modelování nesporně přispěje k optimalizaci struktury pracovního kolektivu a tím i pracovní výkonnosti.

Pokud jde o fluktuaci, je v současné době aktuální zejména kvalitativní analýza, neboť pro podnik je důležité sledovat například fluktuaci v konkrétních kvalifikačních třídách. Z fluktuace by měla být zkoumána i hlediska optimalizace sociální struktury podniku (dlouhodobě pojaté).

Rovněž dr. *Michal Handiak* z Východoslovenských železáren, Košice, věnoval pozornost otázkám *stabilizace kádrů*. Ta byla vždy předmětem péče tohoto podniku, dnes však s vyčerpáním zdrojů pracovních sil zvláště nabývá na významu. Za posledních deset let se podařilo snížit ve VSŽ fluktuaci o 9,1 %, což představuje více než 2000 pracovníků.

Nejen systémová teorie, nýbrž i mnohaletá praxe v podniku dokazuje, že stabilizace kádrů nemůže být zdaleka jen předmětem zájmu útvaru pro kádrovou a personální práci. Působí na ni celá úroveň řídicí práce. Proto byl

v podniku VSŽ vypracován model systémového přístupu k řešení stabilizace pracovníků, v němž jsou formulovány konkrétní úkoly pro každý řídicí útvar.

Podnik tak dospěl i k formulaci indikátorů stabilizace kádrů. Jde o

- technickou úroveň práce (tvořivost, psychická a fyzická namáhavost),
- organizaci práce (organizační struktura, vymezení pravomoci, racionálnost pracovních postupů),
- úroveň mezilidských vztahů (úroveň práce s lidmi, sociální péče),
- mzdovou politiku (výše a způsob odměňování, formy mzdy),
- pracovní prostředí (mikroklima, hluk, prach, horko).

Tyto indikátory jsou dále podrobně rozpracovány, což umožňuje relativně přesně postihovat objektivní podmínky práce. Zároveň je sledována i činnost řídicího subjektu (mistra, vedoucího, funkcionáře).

Rovněž zde se prakticky prokazuje potřeba zdokonalovat informační systém v celé sociální sféře.

* * *

Jestliže sociální plánování bylo historicky nejdříve rozvíjeno v podnicích a potom po vertikále jako oborové řízení a plánování, potom platí, že v současné době je ve všech socialistických zemích možno zaznamenat prudký rozvoj teoretické i praktické práce v sociálním plánování v horizontální rovině. Teoretické a metodologické otázky řízení a plánování sociálních procesů, včetně otázek konstrukce sociálních ukazatelů, jsou předmětem zájmu jak v ČSAV (v Ústavu pro filozofii a sociologii, Praha, se těmito otázkami zabývá dr. Michal Illner, CSc., ing. Jiří Patočka aj.), tak v SAV (doc. dr. Ján Pašiak, CSc. v Ústavu stavebnictví a architektury v Bratislavě).

Dr. Michal Illner, CSc. se zabýval nejdříve *metodologií sociálních ukazatelů* a úvodem vymezil hlavní principy:

1. Potřeby a cíle společenských celků vyššího řádu mají prioritu před potřebami a cíli dílčích společenských jednotek. Efektivnost sociálního opatření týkajícího se dílčí jednotky nelze proto postačujícím způsobem posoudit pouze v jejím rámci.

2. Společenský rozvoj je integrálním procesem, jehož jednotlivé složky a stránky tvoří jednotu a mohou být oddělovány jen v analytické abstrakci. To platí zejména o ekonomických a sociálních aspektech společenského rozvoje. Efektivnost sociálních opatření je možné proto dostatečně posoudit jen pokud přihlédneme i k jejich ekonomickým důsledkům.

3. Účinnost určitého sociálního opatření není možné hodnotit obecně, ale jen vzhledem ke konkrétnímu společenskému kontextu.

4. Z hlediska rozvoje společnosti mají zásadní význam procesy uspokojování potřeb obyvatelstva, vyrovnávání podstatných rozdílů v postavení, životních podmínkách a šancích příslušníků různých společenských tříd a skupin a formování způsobu života, který odpovídá principům socialismu.

5. Při působení na procesy společenského rozvoje patří rozhodující úloha změnám v materiálním postavení a situaci jednotlivých společenských skupin.

6. Účinnost sociálního opatření není možné plně zhodnotit pouze empirickými, či dokonce jen kvantitativními postupy, vyjádřit ji pouze ukazateli.

7. Měření efektivnosti sociálních opatření nelze odmětat jen proto, že se zpravidla nepodaří vytvořit všechny podmínky pro uplatnění plně průkazných a formálně „silných“ metod hodnocení.

Kardinálním problémem měření sociální efektivnosti je průkaz kauzální souvislosti mezi sociálním opatřením a změnami, jež byly u cílové populace re-

gistrovány. Provedení klasického experimentu, který by jediný mohl prokázat příčinnou souvislost spolehlivým způsobem, nepřichází prakticky v úvahu.

Měření efektivnosti sociálních opatření, nebo dokonce celých sociálních programů, je společensky potřebným, avšak metodicky obtížným úkolem. Je vázáno na řadu podmínek, které dosud nejsou mnohdy vytvořeny a jimž ani v nejpříznivějším případě nebude vždy možné v plné míře vyhovět. Tyto podmínky je třeba systematicky vytvářet jak v informačním systému sociální politiky — zejména v sociální statistice — tak i v účetní osnově, v rozpočtové tví a v plánovacích metodikách.

Ing. Jiří Patočka předložil referát o *územní diferenciaci a řízení sociálních procesů*:

Systém územních celků, tj. sociálně prostorová diferenciacie našeho státu je jevištěm permenantní interakce územních specifík se sociálně ekonomickými procesy, s jejichž vývojem dochází i k měnlivosti struktury územních celků, jež se dlouhodobě přizpůsobují rozvojovým zákonitostem platným pro danou společenskohistorickou formaci. Současně však nelze prostorovou dimenzi odtrhovat od celospolečenského systému, s nímž je každý územní celek mnohstranně propojen a podmíněn.

Jeden ze základních principů řízení za socialismu — vyrovnávání rozdílů v životních podmínkách obyvatelstva — přináší i společenský zájem na přibližném vyrovnání úrovně sociálního a ekonomického rozvoje jednotlivých oblastí státu.

Maximální rozvoj všech oblastí v jen relativně stabilním systému územní diferenciacie společnosti výhradně na podkladě jejich rozvojových specifík, tj. absolutizace územního přístupu, by vedl k maximálnímu, ne však k optimálnímu rozvoji společnosti.

Doc. dr. Ján Pašiak, CSc. mohl informovat sekci o již realizovaných průzkumech, které byly součástí *sociální analýzy a prognózy rozvoje Bratislavy a Trnavy*.

Poukázal na diskusi o místě a potřebě sociologického výzkumu v takovýchto analytických a prognostických pracích, v níž se poukazuje na pracnost výzkumů i jejich finanční náročnost. Zkušenosti však prokázaly závažný informační přínos těchto výzkumů. Měly by se zřejmě stát organickou součástí sociálního plánování měst.

Zde vyvstává úkol zpracování metodiky variantní pro různá města a okresy, zpracování ukazatelů, stanovení adekvátní formy výstupů pro potřeby plánování. Je třeba jej realizovat v předstihu.

Autor se na základě bohatých zkušeností z výzkumů v této sféře vyslovil pro komplexně pojaté výzkumy, které budou zkoumat sociální i hospodářskou problematiku. Při sociálním plánování územních celků je významné zpracování problematiky uspokojování sociálních potřeb, a to diferencovaně podle demografické a sociálně třídní struktury.

V diskusi ad hoc se k problematice sociálního plánování měst a oblastí vyslovil i dr. Jiří Musil, CSc. z Výzkumného ústavu výstavby a architektury v Praze. Zdůraznil potřebu *systémového pohledu na město*.

Rozvoj sociálního plánování měst již v současné době stimuluje potřebu vytvářet obecnější konceptuální rámec, který by byl východiskem a zároveň i nástrojem komplexnějšího řízení rozvoje měst. Dosavadní modely města, které vznikly na půdě urbanismu a regionální ekonomie; jsou z hlediska zá-

měří sociálního plánování jednostranné a nedostatečné. Zkušenosti ukazují, že při modelování města jako sociálního systému se lze opřít jednak o koncepci města jako obce a o ekonomické modely vycházející z teorie ekonomické báze města. Teorie města jako komunity vychází z rozlišení tzv. vertikálních a horizontálních struktur společnosti. Vertikální struktury, v podstatě odvětvově organizované, vytvářejí ve městech a obecně v lokalitách složité vzájemné vztahy a zároveň se doplňují. Komunita je komplexní strukturou vzájemných vazeb vertikálních struktur a struktur horizontálních, které vznikají na bázi jednotlivých lokalit. Ekonomická základna měst určuje povahu tzv. vertikálních struktur ve městech a zároveň determinuje do značné míry i struktury horizontální, ne však úplně. Pro sociální plánování je rovněž důležitý pojem tzv. sociální proporcionality, tj. vzájemně vyvážených vztahů mezi jednotlivými vertikálními i horizontálními subsystémy města. V tomto ohledu lze město chápat jako soustavu proporcí a disproporcí mezi subsystémy. Příkladem vztahu mezi vertikální a horizontální strukturou může být vazba mezi průmyslovými aktivitami na jedné straně a vhodnou skladbou školství, bytového fondu, ale také zařízeními pro volný čas. Příkladem vztahu mezi různými složkami horizontální struktury může být vazba mezi bydlením, občanským vybavením, dopravou. Z hlediska sociálního plánování nejsou důležité pouze intersystémové proporcionality, nýbrž i intrasystémové proporcionality, tj. například přiměřené odstupňování velikosti i druhů bytů, dostatečně rozmanitá struktura škol apod. Sociální proporcionalita nemůže být chápána jako statická, nýbrž jako dynamická rovnováha zahrnující i určité nerovnováhy, které jsou nutnou součástí vývoje. Pojem sociálních disproporcí je klíčem k formování té části cílů rozvoje, které mají odstranit existující nedostatky. Jde tedy o negativní zpětnou vazbu, jež však musí být doplněna pozitivní zpětnou vazbou, tj. vědomým vytvářením cílů rozvoje. Zmíněný přístup rovněž znamená obecně posílení horizontálních struktur a potlačení odvětvového přístupu v rozvoji měst, který je zdrojem řady problémů ve fungování komunit.

Závěrečná část jednání sekce poskytla prostor pro referáty o aplikaci sociologických výzkumů ve specifických oblastech a pro diskusi ad hoc, v níž zazněly čtyři příspěvky.

Značný zájem vyvolal referát doc. ing. *Ferdinanda Macko*, CSc. z Vysoké školy lesnické a dřevařské ve Zvolenu, který dokumentoval význam *sociologických výzkumů ve specifických podmínkách lesního hospodářství*, charakterizovaného dlouhou výrobní dobou, sezónností prací, rozlehlostí pracovišť, závislostí na klimatu atd. Proto je zde také vysoký podíl nestále zaměstnaných, vysoká míra fluktuace, nízká kvalifikační úroveň, nepříznivý průměrný věk, vysoký stupeň úrazovosti, nemocnosti atd.

Stabilizační faktory se mnohdy obtížně realizují (bytová výstavba a měnění se těžba, složitost se zajišťováním teplých jídel, lékařská péče atd.).

Pracovníci katedry provedli řadu konkrétních sociologických výzkumů a vypracovali systém speciálních ukazatelů, závěry realizují zadavatelské organizace.

Za velmi zajímavý referát označovali účastníci i vystoupení dr. *Anny Formánkové* (fakulta tělesné výchovy a sportu Univerzity Komenského, Bratislava), která informovala o *sociologických výzkumech sportovní činnosti v pracovních kolektivech*. Praxe v ostatních socialistických zemích například prokazuje význam tzv. tělovýchovných chviliek jako metody odstraňování únavy v pracovním procesu. Svůj význam má i cílevědomé rozvíjení sportovní

činnosti ve volném čase pro zvýšení efektivity relaxace, snížení nemocnosti, zlepšení vzájemných vztahů v kolektivech atd.

Soustavná celoživotní sportovní aktivita zpomaluje procesy stárnutí. Některé výzkumy ukazují zlepšení vztahu k práci v závislosti na rozvoji tělesné kultury pracovníků.

Autorka s kolektivem spolupracovníků zkoumala v rámci *Státního plán základního výzkumu v 6. pětiletce* tělovýchovnou a sportovní činnost v brigádách socialistické práce. Přípravuje se publikace výsledků. Aspekty většího cílevědomého uplatnění fyzické kultury v pracovních kolektivech by se měly více odrazit i v koncipování plánů sociálního rozvoje pracovních kolektivů.

* * *

Závěrem možno konstatovat, že mimořádný zájem o jednání sekce (39 předložených referátů, široká účast během celodenního jednání, návrhy na svolání speciální konference jen k této tematice apod.) obráží objektivní význam problematiky sociálního řízení v procesu výstavby rozvinuté socialistické společnosti v naší zemi. Jednání prokázalo, že již existuje široká fronta teoretického výzkumu — počínaje základním a konče výzkumnými pracemi v jednotlivých podnicích — i řada úspěšných aplikací v sociálních plánech na vertikální i horizontální ose.

Přesto však i pro naši praxi platí konstatování sovětských sociologů, že v oblasti sociálního plánování, prognózování a řízení sociálních procesů existuje stále víc otázek než odpovědí.

Jde ovšem o problematiku v historii velmi novou. Její závažnost vyplývá právě z toho, že praxe zde již nejen čeká na teoretické a metodické návody, nýbrž je v objektivní situaci, že musí řadu otázek řešit, neboť je předkládá objektivní chod života. Tím naléhavější je nutnost plnit právě v těchto směrech usnesení sjezdů naší strany o zaměření společenských věd na nejaktuálnější úkoly. Tím odpovědnější musí být i vědecké závěry, které budou ihned verifikovány praxí a životem naší společnosti.